

მურმან ცარციძე

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი*

ნათელა ლაცაბიძე

*ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის პერსონალის მართვის დეპარტამენტის
უფროსი*

შრომითი ემიგრაციის თავისებურებები საქართველოში მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში

მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში, ქვეყანაში არსებული უმუშევრობის მაღალი დონე და მასშტაბები, არაეფექტიანი დასაქმება, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე, ღირსეული შრომისა და ანაზღაურების პირობების უქონლობა პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს მოსახლეობის შრომით მიგრაციაზე, განსაკუთრებით კი შრომითი ემიგრაციის მასშტაბებზე. აღნიშნული პრობლემა თავისი აქტუალობით ყოველთვის წარმოადგენდა ქართველ მეცნიერთა კვლევის სფეროს და მას არაერთი მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კვლევითი ნაშრომი მიეძღვნა [ტუხაშვილი, 2008:11]; [ზუბიაშვილი 2010:178-179]; [Ky-თელია, მელაძე, ცულაძე., 1997]; [წულაძე, ნიკლაური, 2008]; [სულაბერიძე, 2017]; [Tsuladze G. 2007]; [არჩვაძე, 2013]; [ჭელიძე, 2016]; [ბუნტური, 2017:5]. საქართველოს მოსახლეობის მასობრივი მიგრაციის პრობლემა მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, არა მარტო სპეციალისტების, არამედ საზოგადოების, მთავრობის და ეკლესიის მსჯელობის საგანიც კი გახდა. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა არაერთხელ გაამახვილა ყურადღება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და მოსახლეობის მასობრივი ემიგრაცია არაეფექტიან დასაქმებას, შემოსავლების სიმცირეს, შესაბამისად, ცხოვრების დაბალ დონესა და სიღარიბის არსებობას დაუკავშირა. კერძოდ, იგი ხაზს უსვამს ამ სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის როგორც

დადებით, ისე უარყოფით მხარეს და აღნიშნავს, რომ: „უცხოეთი კარგია, როცა ადამიანი იქ სწავლობს, ცოდნას იძენს, მაგრამ უცხოეთში საცხოვრებლად წასვლა მცირერიცხოვანი ერის გადაგვარებაა! ამიტომ მასობრივი მიგრაცია ძალიან საშიში მოვლენაა ქართველებისათვის!“ [ილია II, 2014]. ცხადია, რომ შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე და კატასტროფული მასშტაბები საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებასა და შრომითი პოტენციალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე, მის განვითარებაზე. „მოსახლეობის მიგრაცია თანამედროვე საქართველოს უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. მეტისმეტად მაღალი ინტენსიურობისა და ცალმხრივი მიმართულების გამო მან დიდი ზეგავლენა მოახდინა საქართველოს დემოგრაფიულ და შრომით პოტენციალზე“ [ბუნტური, 2017:5]. განსაკუთრებით მწვავე პრობლემაა შრომითი ემიგრაციის დიდი მასშტაბები. ბოლო პერიოდში შრომით მიგრანტთა ყველაზე მაღალი ნაკადები დაფიქსირდა რუსეთის ფედერაციაში, საბერძნეთში, იტალიაში, აშშ-ში, თურქეთში, გერმანიაში, ისრაელში, ესპანეთში. მიგრანტთა დიდი ნაწილი რუსეთის ფედერაციაზე მოდის. „რუსეთში ბევრი ქართველი ცხოვრობს, მათი რიცხვი ერთ მილიონს აღწევს“ [ილია II, 2016]. მსოფლიო ბანკის ექსპერტების შეფასებით, საქართველოში მიგრაციის დონე ქვეყნის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან მიმართებაში საკმაოდ მაღალია და 30%-ს აჭარბებს. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემებით, შრომით ემიგრანტთა მთლიანი რაოდენობის 40% ქალია. მართლაც, რომ „გლობალიზაციის კვალდაკვალ სულ უფრო შესამჩნევი ხდება მიგრაციულ პროცესებში ქალთა მონაწილეობა. ამჟამად მსოფლიოს მიგრანტთა 48% ქალიამიგრანტებში ქალთა წილის ზრდა შესამჩნევია საქართველოშიც. მაგალითად, 2002 წლის მოსახლეობის აღწერითა და ამავე პერიოდში საქართველოში ჩატარებული გამოკვლევებით, ემიგრანტებში ქალთა წილი 43% იყო, შემდეგ კი იგი კიდევ უფრო გაიზარდა, მოსახლეობის 2014 წლის აღწერით 54.62%-ს მიაღწია“ [შელია, 2018:119] (ცხრილი 1).

ცხრილი 1. საქართველოდან ემიგრირებული მამაკაცებისა და ქალების პროცენტული წილი, დანიშნულების ქვეყნების მიხედვით¹ [ჰაკერტი, სუმბაძე, 2017]

დანიშნუ- ლების ქვეყანა	სულ, ემიგრანტები		მამაკაცი (%)	ქალი (%)
	რაოდენ ობა	%		
რუსეთი	19195	21.68	71.06	28.94
საბერძნეთი	14048	15.87	16.98	83.02
თურქეთი	9922	11.21	32.88	67.12
იტალია	9612	10.86	14.28	85.72
გერმანია	6259	7.07	44.86	55.14
აშშ	5021	5.67	48.93	51.07
ესპანეთი	3597	4.06	47.93	52.07
საფრანგეთი	3293	3.72	57.58	42.42
უკრაინა	3283	3.71	79.77	20.23
აზერბაიჯანი	1802	2.04	60.54	39.46
სხვა ქვეყნები	11590	13.09	55.94	44.06
არ არის მითითებული	919	1.04	48.20	51.80
სულ	88541	100.0	45.38	54.62

საქართველოდან ემიგრაციის მასშტაბები გაცილებით მაღალია რუსეთში, საბერძნეთში, თურქეთში, იტალიაში, გერმანიაში. რაც შეეხება გენდერულ მხარეს, აქ საკმაოდ გამოკვეთილი, განსხვავებული პოზიციაა ემიგრაციის ქვეყნების მიხედვით. კერძოდ, საქართველოდან ემიგრირებული მამაკაცები წასვლას რუსეთის ფედერაციასა და უკრაინაში ამჯობინებენ მაშინ, როცა საქართველოდან ემიგრირებული ქალების უმრავლესობა იტალიაზე, თურქეთსა და საბერძნეთზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ ცხრილის მონაცემები ეფუძნება მოსახლეობის აღწერისას ემიგრანტის შესახებ შევსებული კითხვარებიდან (აღწერის დროს ჯამში შეივსო სულ 88541 კითხვარი) მიღებულ

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი (geostat.ge).

ინფორმაციას და ზემოაღნიშნულ შეფასებებთან შედარებით საკმაოდ განსხვავებულ სურათს იძლევა. კერძოდ, თითქმის ყველა საექსპერტო მონაცემის მიხედვით, 1989-2002 წლებში ქვეყანა დატოვა სულ მცირე 1.0 მილიონზე მეტმა ადამიანმა. აღნიშნულ უზუსტობას განაპირობებს სხვადასხვა მიზეზი: ზოგიერთი ოჯახი ემიგრაციაში წასულ პირებს კვლავ შინამეურნეობის ნევრად აღრიცხავდნენ და კითხვარში მათ სტატუსს უცვლელს ტოვებდნენ, ასევე კითხვარი არ შევსებულა და სათანადო ინფორმაცია არ არსებობს იმ ოჯახების ნევრთა ემიგრაციის შესახებ, რომლებმაც სრული შემადგენლობით დატოვეს ქვეყანა. შესაბამისად, ემიგრანტთა შესახებ კითხვარებიდან მიღებული ინფორმაციის დაბალი სანდოობის, მისი დაზუსტებისა და სრულყოფის მიზნით, განხორციელდა 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების დაზუსტება გადანაგარიშების მოდელის გამოყენებით, რამაც საფუძვლიანად შეცვალა სურათი ემიგრაციის დონესა და მასშტაბებთან მიმართებაში. აღნიშნულს ადასტურებს საქართველოს რეგიონების მიხედვით ემიგრანტთა განაწილების შესახებ მიღებული საბოლოო ინფორმაცია (ცხრილი 2).

კერძოდ, გადანაგარიშებული მონაცემების მიხედვით, საანალიზო პერიოდში ქვეყნის ფარგლები დატოვა სულ 1145712 პირმა. მათგან ყველაზე დიდი ნაკადი 537620 კაცი, ანუ საერთო რაოდენობის 46.9% ქ. თბილისზე მოდის. ემიგრანტების მაღალი წილით გამოირჩევა იმერეთის, სამეგრელოსა და ზემო სვანეთის რეგიონები, სადაც მათი წილი შესაბამისად 14.2% და 13.6%-ია. ემიგრანტთა 10.2% კი ქვემო ქართლის რეგიონის მიხედვით ფიქსირდება. აღსანიშნავია, რომ ემიგრანტი მამაკაცების ნაკადები უფრო მასშტაბურია ქალებთან შედარებით.

ცხრილი 2. საქართველოში დაბადებულ ემიგრანტთა განაწილება რეგიონების, მოსახლეობის აღწერისას შევსებული ემიგრანტის შესახებ კითხვარის და გადანგარიშების საბოლოო შედეგების მიხედვით¹

რეგიონი	კითხვარი ემიგრანტის შესახებ		გადანგარიშება	
	ემიგრანტები	%	ემიგრანტები	%
თბილისი	27956	31.6	537620	46.9
აჭარა	3994	4.5	43180	3.8
გურია	1408	1.6	7080	0.6
იმერეთი	20298	22.9	162620	14.2
კახეთი	7271	8.2	49676	4.3
მცხეთა-მთიანეთი	2243	2.5	15754	1.4
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვ. სვანეთი	489	0.6	5032	0.4
სამეგრელო და ზემო სვანეთი	6897	7.8	156210	13.6
სამცხე-ჯავახეთი	2769	3.1	31176	2.7
ქვემო ქართლი	11099	12.5	116550	10.2
შიდა ქართლი	4117	4.7	20814	1.9
სულ	88541	100.0	1145712	100

შრომითი მიგრაციის ანალიზისას მნიშვნელოვანია ემიგრაციაში წასული მოსახლეობის შესწავლა განათლების დონის მიხედვით. მათ შემადგენლობაში აშკარად იკვეთება უმაღლესი განათლების მქონე პირთა მაღალი წილი (ცხრილი 3). ემიგრანტების საერთო რაოდენობიდან, 26.5% მაგისტრის ან მასთან გათანაბრებული აკადემიური ხარისხის მფლობელია. მათ შორის, მამაკაცების წილი – 14.1%, ხოლო ქალების წილი 12.4%-ია. ბაკალავრის ან მასთან გათანაბრებული აკადემიური ხარის-

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერა და 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების გადანგარიშება. მოსახლეობა და დემოგრაფია - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (geostat.ge);

ხის მქონეა. მამაკაცების 20.5% და ქალების 19.7% ანუ ჯამში სულ 40.2%.

ცხრილი 3. საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოსახლეობაში 10 წელზე უფროსი ასაკის პირების, ემიგრანტების და სამშობლოში დაბრუნებული მიგრანტების განაწილება განათლების დონის მიხედვით სქესობრივ ჭრილში, ემიგრანტის შესახებ კითხვარიდან მიღებული ინფორმაციის მიხედვით (%)¹

დასახელება	10 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობა		ემიგრანტები		სამშობლოსი დაბრუნებული მიგრანტები	
	მამაკაცები	ქალები	მამაკაცები	ქალები	მამაკაცები	ქალები
დოქტორის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	0.5	0.5	0.6	0.6	1.1	1.0
მაგისტრის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	12.0	14.1	14.1	12.4	18.6	22.0
ბაკალავრის ან მასთან გათანაბრებული სამეცნიერო ხარისხი	14.4	15.3	20.5	19.7	18.9	21.8
პროფესიული განათლება	16.9	20.1	18.9	15.0	16.3	19.5
სრული ზოგადი განათლება	42.2	36.6	38.2	43.2	37.4	27.8
სხვა	14.0	13.4	7.7	9.1	7.7	7.9

დოქტორის ან მასთან გათანაბრებულ აკადემიურ ხარისხს კი ფლობს ემიგრანტი ქალებისა და მამაკაცების თანაბარი წილი 0.6%. მთლიანობაში უმაღლესი განათლების მქონე ემიგრ-

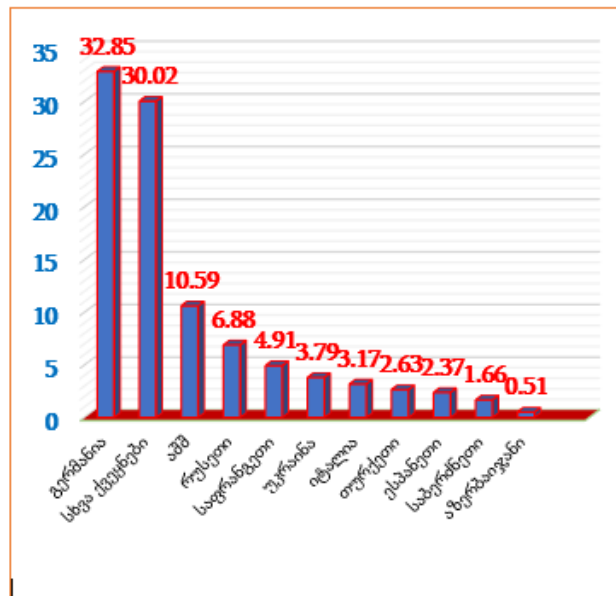
¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერა და 2014-2002 წლების საქართველოს დემოგრაფიული მონაცემების გადაანგარიშება. მოსახლეობა და დემოგრაფია - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (geostat.ge).

რანტი მამაკაცების წილი (35.2%) გაცილებით მეტია ქვეყანაში მუდმივად მცხოვრებ 10 წელზე უფროსი ასაკის პირებში განათლების შესაბამისი ხარისხის მქონე როგორც მამაკაცების (26.9%), ასევე ქალების წილთან (29.9%) შედარებით. კიდევ უფრო მაღალია ჯამში სამშობლოში დაბრუნებული უმაღლესი განათლების მქონე მიგრანტი მამაკაცებისა და ქალების წილი, შესაბამისად 38.6% და 44.8%. აღნიშნული ტენდენცია მასობრივი შრომითი ემიგრაციის დადებით მხარედ უნდა ჩაითვალოს, რადგანაც ემიგრანტთა დიდი ნაწილი (70% და მეტი) 20-39 წლის ასაკობრივ ჯგუფს მიეკუთვნება და ბუნებრივია აღნიშნული კონტინგენტის უმრავლესობის მიზანს საზღვარგარეთ განათლების, უპირატესად კი უმაღლესი განათლების მიღების მიზნით წასვლაც წარმოადგენს. თუმცა, მეორე მხრივ, აღსანიშნავია, რომ მათ შემადგენლობაში მაღალია მაღალკვალიფიციური, მაღალინტელექტუალური პირების, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდების, ელიტური უმაღლესი სასწავლებლების სტუდენტთა წილიც [Tukhasvhili, 2018:132-140], რომელიც ბოლო პერიოდში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება და სავსებით შესაძლებელია რომ „სავარაუდოდ, ახალგაზრდობის ძლიერი ემიგრაციული განწყობა მომავალში საქართველოს ინტელექტუალური პოტენციალის შემცირების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი გახდება“ [შელია, 2018:137]. 2014 წლის მოსახლეობის აღწერის შედეგების მიხედვით, განათლების მიღების მიზნით საქართველოდან ემიგრირებული პირებიდან (სულ 7122 პირი, ქალებისა და მამაკაცების საერთო რაოდენობა) ძირითადი ნაწილი განათლების მიღებას გერმანიაში, აშშ-ში, რუსეთსა და საფრანგეთში ამჯობინებს (ცხრილი 4).

მეორე მხრივ, მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში, ახალ მაღალკვალიფიციურ სპეციალობებზე მოთხოვნამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი თანამედროვე ქართველი ახალგაზრდების თვითშეგნების ამაღლებას. მათთვის ძალზე მნიშვნელოვანი გახდა ეკონომიკური თავისუფლების მოპოვება და კარგი განათლების მიღება, კონკურენტუნარიანობის ამაღლება [Shelia M. 2018, 94-102], რაც თავის მხრივ განაპირობებს საერთაშორისო შრომითი და საგანმანათლებლო მიგრაციული

ცხრილი 4. განათლების მიღების მიზნით საქართველოდან ემიგრირებული პირების პროცენტული წილი, დანიშნულების ქვეყნების მიხედვით¹

ქვეყანა	პროცენტი
გერმანია	32.85%
სხვა ქვეყნები	30.02%
აშშ	10.59%
რუსეთი	6.88%
საფრანგეთი	4.91%
უკრაინა	3.79%
იტალია	3.17%
თურქეთი	2.63%
ესპანეთი	2.37%
საბერძნეთი	1.66%
აზერბაიჯანი	0.51%
არარის მითითებული	0.62%
სულ რაოდენობა- 7122	100.0%

¹ საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი (geostat.ge).

პროცესების განვითარებას. ამ მიმართულებით ძალზე საინტერესოა კვლევა, რომლის შედეგადაც გამოკვეთილია სტუდენტი ახალგაზრდების საზღვარგარეთ ემიგრაციაში გადინების ძირითადი მიზეზები. კერძოდ, გამოკითხულ სტუდენტთა 38% ემიგრაციაში წასვლის ძირითად მიზეზად სწავლის გაგრძელებას მიიჩნევს; 18% - დასაქმება და შემოსავლების მიღებას; 15% - უცხო ენების შესწავლას; 8% - დამოუკიდებლად ცხოვრებას. სტუდენტების 6% აღიარებს, რომ ქვეყანაში არ არსებობს სათანადო პირობები საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზაციისათვის [Tukhashvili M..., 2018, 136].

მიგრაციის, როგორც მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის დახასიათებასთან ერთად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მასზე მოქმედი ფაქტორების, გამომწვევი მიზეზების კვლევას. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა ცალკეული სპეციალისტების მოსაზრებები და შეფასებები. პროფესორი თ. ზუბიაშვილი მასშტაბურად ახასიათებს მიგრაციული პროცესების თავისებურებებსა და მის გამომწვევ მიზეზებს და აღნიშნავს, რომ „გლობალიზაცია ხასიათდება მტკიცე ეკონომიკური, საინფორმაციო, პოლიტიკური, კულტურული და სხვა კავშირების დამყარებით. სწორედ ეს კავშირები ხდება მათი მომავალი განვითარების განმსაზღვრელი კომპონენტები. ამ კავშირების მნიშვნელოვან ფორმას წარმოადგენს მიგრაციული ნაკადები, ე.ი. ადამიანთა სახელმწიფოთაშორისი გადაადგილება, რაც გამოწვეულია მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების ობიექტური უთანაბრობით, სხვადასხვა ქვეყნებში ეკონომიკური პირობების უთანასწორობითა და შესაძლებლობებით, მათი მონაწილეობით მოდერნიზაციისა და გლობალიზაციის პროცესებში სხვადასხვა ხარისხით, მსოფლიო შრომის ბაზრის მოთხოვნით“ [ზუბიაშვილი, 2018:2016].

შრომითი მიგრაციასთან დაკავშირებული კვლევის შედეგად ძალზე საინტერესო და ობიექტურ დასკვნებს გვაძლევს პროფესორი მ. შელია, სადაც იგი მის გამომწვევ მიზეზებთან ერთად რამდენიმე მნიშვნელოვან, არსებით ფაქტორს გამოყოფს. კერძოდ, „ემიგრაციის ინტენსიურობის ზრდას რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე განსაზღვრავს, ეს სამეცნიერო ლიტერატურაში აქსიომადაა მიჩნეული. საქართველოშიც ქალთა ემიგრაციის განმსაზღვრელი

უმთავრესი მიზეზი ცხოვრების დაბალი დონეა. ის კი შეინიშნება, რომ თუ პოსტსაბჭოთა საზოგადოების ტრანსფორმაციის პირველ ათწლეულში ძირითადი მიზეზი უმუშევრობა იყო, ამჟამად ამას დასაქმებული სამუშაო ძალის დაბალი ფასიც, ე.წ. „ლარიბი დასაქმებულების“ არსებობაც დაემატა“ [შელია, 2017:119]. მართლაც ქვეყანაში არსებული ქრონიკული უმუშევრობა, შრომის ანაზღაურების, შემოსავლების დაბალი დონე, შრომის არაკეთილსასურველი პირობები და შესაბამისად შრომითი ცხოვრების ხარისხისა და ცხოვრების დაბალი დონე პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს შრომითი მიგრაციის დონეზე და მნიშვნელოვნად ასტიმულირებს მას. შესაბამისად, „2000-იანი წლებიდან დღემდე ქვეყნიდან ემიგრაციის მთავარ ფაქტორად რჩება უმუშევრობის მაღალი დონით გამოწვეული მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის სიღატაკის დაძლევის და ოჯახის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მცდელობა. აღნიშნულმა კიდევ უფრო შეამცირა მოსახლეობის რაოდენობა, დააჩქარა ასაკობრივ-სქესობრივი სტრუქტურის დეფორმაცია (დემოგრაფიული დაბერების ზრდა) და ეროვნული შემადგენლობის ცვლილება“ [სულაბერიძე, 2018:12]. უმუშევრობის, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონისა და სამუშაო ადგილების დეფიციტთან ერთად მიგრაციული პროცესების მასშტაბურობას სხვა მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორებიც განაპირობებს, რაც ძალიან კარგად ჩანს პოსტსაბჭოურ ქვეყნებსა და განსაკუთრებით საქართველოში ამ პრობლემებთან დაკავშირებით განხორციელებულ ძალზე საინტერესო და თანამედროვე კვლევებში. კერძოდ, „კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნის მიხედვით: სამუშაო ადგილების დეფიციტი და დაბალი ანაზღაურება გახდა მიგრაციული პროცესების გასაძლიერებელი ნოყიერი ნიადაგი; რიგ ქვეყნებში რომ არა ემიგრაციის დიდი ტალღა, უმუშევრობის მასშტაბები კიდევ მეტი იქნებოდა; საანალიზო პერიოდში, რვა პოსტსაბჭოურ ქვეყანაში, მნიშვნელოვნად შემცირდა მოსახლეობის რიცხოვნობა, მათ შორის, სამწუხაროდ, ყველაზე მეტად – საქართველოში. აღნიშნული განაპირობა, როგორც ეკონომიკურმა (სამუშაო ადგილების დეფიციტი, დაბალი ანაზღაურება), ასევე პოლიტიკურმა ფაქტორებმა“ [სილაგაძე ა., ათანელიშვილი თ., სილაგაძე ნ., 2020:175-176].

შრომითი მიგრაციის პრობლემებისა და მისი გამომწვევი მიზეზების, ასევე მის შედეგებთან დაკავშირებით საყურადღებო დასკვნებია მოცემული შესაბამის სამთავრობო დოკუმენტებშიც. კერძოდ, „დასაქმების შესაძლებლობების შეზღუდულობა, განვითარებული ქვეყნების ბაზრებთან შედარებით, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე უბიძგებს საქართველოს მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ ნაწილს, დატოვონ ქვეყანა და არსებობის წყარო საზღვარგარეთ ეძებონ. სპეციალური კვლევები ადასტურებს, რომ შრომით მიგრანტთა 80-85% ქვეყანას ეკონომიკური მიზეზებით (უმუშევრობა, დაბალი ხელფასი) ტოვებს“ [დადგენილება N199, 2013].

ძალზე საყურადღებოა, რომ ზემოაღნიშნულ ფაქტორებთან (უმუშევრობა, დაბალი შემოსავალი, შრომის არაკეთილსაზურველი პირობები, სამუშაო ადგილების უკმარისობა და სხვა) ერთად, ქართველი მკვლევარების სხვა ჯგუფი საგანმანათლებლო მიგრაციის საკითხებს ეხება და ძალზე საინტერესოდ წარმოადგენს ამ უკანასკნელის განვითარების თავისებურებებს, მიმართულებებსა და ტენდენციებს, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში. მართლაც „ბოლო წლებში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ახალგაზრდების წილი შრომისა და განათლების მიგრაციაში. განათლების მობილობის ზრდას ხელი შეუწყო საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ბოლონიის პროცესში ჩართულობამ. საქართველო ბოლონიის პროცესს შეუერთდა 2005 წელს. საქართველოდან საერთაშორისო საგანმანათლებლო მიგრაციის ზრდის ძირითადი მიმართულებებია ევროპისა და აშშ-ს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები“ [Kharashvili E., Natsvlishvili I., 2019]. შრომის ბაზრის მიმდინარე მოთხოვნებიდან გამომდინარე, საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზაციის, თვითდამკვიდრებისა და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების მიზნით შრომითი და საგანმანათლებლო მიგრაციის მასშტაბების ზრდას განაპირობებს სხვა ფაქტორებიც. კერძოდ, „ახალგაზრდების მიგრაციის მაღალი ტემპი განპირობებულია შრომის ბაზარზე კონკურენციის მაღალი დონით, მაღალი ხარისხის განათლებისა და უფრო მაღალანაზღაურებადი სამუშაოების პოვნის სურვილით. სტუდენტური მიგრანტების პოტენციალის შეფასებას სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნე-

ლობა აქვს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისთვის. კვალიფიციური მიგრანტების საზოგადოებაში ინტეგრაცია იწვევს ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების დანერგვას, ქმნის მდგრადი და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის პირობებს ქვეყანაში“ [Kharaishvili E., Natsvlishvili I. 2019]. საგანმანათლებლო-პროფესიონალური მობილურობის ზრდა, თავის მხრივ, ქმნის საფუძველს დისტანციური დასაქმების სხვადასხვა ფორმის განვითარებისათვის.

მიგრაციის გამომწვევი ფაქტორების ანალიზისას ასევე საინტერესო შეფასებას გვაძლევს პროფესორი ი.არჩვაძე, რომელიც ძირითად აქცენტს მრავალ სხვადასხვა ეკონომიკურ და სოციალურ ფაქტორზე აკეთებს. „მიგრაცია მრავალი ფაქტორით განისაზღვრება, თუმცა მთავარი, როგორც უკვე ითქვა, ეკონომიკური მიზეზია. სწორედ ეკონომიკური ფაქტორებით არიან საქართველოდან გასული მიგრანტების არანაკლებ $\frac{3}{4}$. დანარჩენ მიზეზებზე - ოჯახების გაერთიანება, ეთნიკური მიგრაცია, საკუთარ ისტორიულ სამშობლოში დასაბრუნებლად, სწავლის ან ჯანმრთელობის პრობლემების გამო, გასულთა რაოდენობის მხოლოდ $\frac{1}{4}$ მოდის“ [არჩვაძე, 2018:178].

როგორც ანალიზის შედეგები გვიჩვენებს, ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის მასშტაბებზე უამრავი სხვადასხვა ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური ფაქტორი ზემოქმედებს. უფრო მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ მიგრაციის პრობლემების დარეგულირებისა და ნორმალიზაციის მიზნით ქვეყანაში განხორციელებული მნიშვნელოვანი პოზიტიური ძვრების მიუხედავად, რაც ცალკეულ პერიოდში მასთან დაკავშირებული ნორმატიული-საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფასაც უკავშირდებოდა¹, იგი ქვეყანაში

¹ შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრს შორის თანამშრომლობის შესახებ. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი. 30 იანვარი, 2014 წელი; საქართველოს მთავრობის დადგენილება N352 „მიგრაციის მონაცემთა ერთიანი ანალიტიკური სისტემის ფორმირების და ადმინისტრირების წესის დამტკიცების თაობაზე“. საქართველოს მთავრობა, 17 ივლისი, 2015 წელი; საქართველოს მთავრობის დადგენილება N622 „საქართველოს 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 18 დეკემბერი, 2015 წელი; საქართველოს კანონი N3418 „შრომითი მიგრაციის შესახებ“,

დღემდე ძალზე სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს, რაც საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყნის შრომითი პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებასა და საერთოდ ეკონომიკური განვითარების დონესა და დინამიკაზე. პრობლემამ განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი თანამედროვე გლობალური პროცესების განვითარების, კორონა-ვირუსით გამოწვეული გლობალური პანდემიის პირობებში მიიღო. ამ უკანასკნელმა კი საფუძვლიანად შეცვალა მიგრაციული ნაკადების სტრუქტურა და მთლიანად აღნიშნულ მოვლენას ახალი სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსი და დანიშნულება შესძინა.

შრომით მიგრაციას, როგორც მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკურ მოვლენას, აღნიშნულ უარყოფით მხარეებთან ერთად, გარკვეული დადებითი მომენტებიც გააჩნია, ამიტომ მისი როლი, მნიშვნელობის, ხასიათის მხოლოდ ცალმხრივი, უარყოფითი შეფასება არასწორი იქნებოდა. როგორც პროფესორი მ.ტუხაშვილი აღნიშნავს, „შრომით მიგრაციას, როგორც იმიგრაციის, ისე ემიგრაციის ქვეყნებისათვის ბევრ მისთვის დამახასიათებელ უარყოფით მხარეებთან ერთად, უფრო მეტი დადებითი შედეგი აქვს“ [ტუხაშვილი, 1998:113]. კერძოდ, ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ემიგრანტთა ფულადი გზავნილები, რომელიც ხელს უწყობს მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობის ამაღლებას, მთლიანი სამამულო პროდუქტისა და ფულადი მასის ზრდას, დანაზოგებისა და მოხმარების ზომის გადიდებას, ასტიმულირებს ინვესტიციებს და დადებითად ზემოქმედებს საერთო ეკონომიკური განვითარების პროცესზე. სწორედ აღნიშნულის გამო, საქართველოს მთავრობის შესაბამის დადგენილებაში წარმოდგენილია საყურადღებო დასკვნა, რომლის მიხედვითაც ფაქტობრივად გამოკვეთილია შრომითი მიგრაციის როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები და შეფასება ეძლევა მის როლს ქვეყანაში სიღარიბის მასშტაბების შემცირებასა და საერთოდ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებაში. კერძოდ, აღნიშ-

საქართველოს პარლამენტი, 05 ივლისი, 2018 წელი. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N810 „საქართველოს 2021-2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 30 დეკემბერი, 2020 წელი. სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“, www.matsne.gov.ge

ნულია რომ „შრომითი მიგრანტების უმრავლესობა საზღვარგარეთ არალეგალურად, არასპეციალობით, დაბალკვალიფიციურ და დაბალანაზღაურებად სამუშაოებზეა დასაქმებული. ამის მიუხედავად, შრომით მიგრანტთა ფულადი და სხვა სახის გზავნილების გარეშე სიღარიბის მაჩვენებელი ქვეყანაში არსებულზე ბევრად მაღალი იქნებოდან [დადგენილება N199, 2013]. ანუ თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ ფულადი გზავნილები ოჯახთა შემოსავლების ერთ-ერთ სტაბილურ წყაროდ რჩება. საქართველოში ემიგრანტთა ფულადი გზავნილების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი 2013 წლის შემდეგ (1477.1 მლნ აშშ დოლარი) 2018, 2019 და 2020 წელს დაფიქსირდა და მისმა ოდენობამ შესაბამისად 1 მლრდ 577 მლნ, 1 მლრდ 733 მლნ და 1 მლრდ 886 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც აღნიშნულ პერიოდში ქვეყანაში შემოსული უცხოური ინვესტიციების საერთო მოცულობას შესაბამისად 20.9%, 32.2% და 67.2%-ით აღემატებოდა. 2019 წელს, წინა წელთან შედარებით, ფულადი გზავნილების საერთო ოდენობა გაზრდილია 153.6 მლნ აშშ დოლარით, ანუ 9.7%-ით, რაც ძირითადად იტალიიდან, ისრაელიდან, საბერძნეთიდან და აშშ-დან ფულადი გზავნილების ზრდამ განაპირობა. რაც შეეხება რუსეთის ფედერაციიდან ფულად ნაკადებს, მას საერთო გზავნილებში ყველაზე მაღალი წილი უკავია, თუმცა 2020 წლის დეკემბრის თვესთან შედარებით მისი ოდენობა 2021 წლის იანვარში 5.8%-ითაა შემცირებული. ბოლო ორი წლის განმავლობაში (2019-2020 წლები) ემიგრანტების ფულადი გზავნილების წილი მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაში საშუალოდ 9%-10%-ის ფარგლებში მერყეობდა, ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტთან მიმართებაში მისი წილი საშუალოდ 39% იყო [www.geostat.ge; www.nbg.gov.ge].

წარმოდგენილი კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ შრომითი მიგრაციის პრობლემა ქვეყნისათვის მიმდინარე გლობალური პანდემიის პირობებში კიდევ უფრო პრიორიტეტული და სპეციფიკური გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოვყოთ მისთვის დამახასიათებელი შემდეგი ძირითადი პრობლემები, სპეციფიკური თავისებურებები და ტენდენციები:

- ✓ საქართველოს შრომის ბაზრის მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე და

მასშტაბები, რომელიც საგრძნობ გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებასა და შრომითი პოტენციალის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე;

- ✓ მსოფლიო ბანკის ექსპერტების შეფასებით, საქართველოში ემიგრაციის დონე, მასშტაბები მოსახლეობის რიცხოვნობასთან მიმართებაში საკმაოდ მაღალია და 25%-ს აღემატება. ემიგრანტების მაღალი წილით გამოირჩევა ქვეყნის დედაქალაქი- თბილისი, იმერეთის, სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონები;
- ✓ ბოლო პერიოდში შრომით მიგრანტთა ყველაზე მაღალი ნაკადები ფიქსირდება რუსეთის ფედერაციაში, საბერძნეთში, იტალიაში, აშშ-ში, თურქეთში, გერმანიაში, ისრაელში, ესპანეთში;
- ✓ ემიგრანტების საერთო რაოდენობაში საკმაოდ მაღალია უმაღლესი განათლების მქონე პირების წილი (საშუალოდ 34%-35%), რაც 5%-6%-ით აღემატება ქვეყანაში მუდმივად მცხოვრებ მოსახლეობაში 10 წელზე უფროსი ასაკის პირებში განათლების შესაბამისი ხარისხის მქონე პირთა წილს;
- ✓ შრომით მიგრაციის მასშტაბებზე სხვადასხვა ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური ფაქტორი ზემოქმედებს. საქართველოში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებიდან და ეკონომიკური განვითარების თავისებურებებიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, მიმდინარე ეტაპზე ქვეყნის მოსახლეობის შრომით ემიგრაციაზე უპირატესად ზემოქმედების თვალსაზრისით შემდეგი ძირითადი ფაქტორები უნდა გამოიყოს: ქვეყანაში არსებული სამუშაო ადგილების დეფიციტი, ქრონიკული უმუშევრობა, არაეფექტიანი დასაქმება, შრომის ანაზღაურებისა და საერთოდ შემოსავლების დაბალი დონე, შრომის არაკეთილსასურველი პირობები, შესაბამისად შრომითი ცხოვრების ხარისხისა და ცხოვრების დაბალი დონე;
- ✓ შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული პრობლემის სიმწვავის მიუხედავად, სათანადო დონეზე ვერ ხორციელდება მისი რეგულირება და კონტროლი;
- ✓ შრომითი მიგრაციის პრობლემამ განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი თანამედროვე გლობალური პროცესების განვითა-

რების, კორონავირუსით გამოწვეული გლობალური პანდემიის პირობებში მიიღო. ამ უკანასკნელმა კი საფუძვლიანად შეცვალა მიგრაციული ნაკადების სტრუქტურა და მას ფაქტობრივად ახალი სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსი და დანიშნულება შესძინა. კერძოდ, გართულდა სამუშაო ძალის გადაადგილება, მობილობა საერთაშორისო და ქვეყნის შიგნით ფუნქციონირებად შრომის ბაზრებზე. არასტანდარტულმა გარემომ არსებითი ზეგავლენა მოახდინა თვით პიროვნებათა ქცევის თავისებურებებზე, ხასიათზე;

- ✓ შრომითი მიგრაციას, როგორც მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკურ მოვლენას, უარყოფით მხარეებთან ერთად, გარკვეული დადებითი ასპექტებიც გააჩნია. კერძოდ, მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებაზე არსებით ზეგავლენას ახდენს მიგრანტთა ფულადი გზავნილები. კერძოდ, იგი ხელს უწყობს მოსახლეობის მსყიდველობითუნარიანობის ამაღლებას, მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ფულადი მასის ზრდას, დანაზოგებისა და მოხმარების ზომის გადიდებას, ასტიმულირებს როგორც მოხმარებას, ასევე ინვესტირებას, რაც შესაბამისად დადებით ასახვას პოულობს ეკონომიკური განვითარების საერთო პროცესში. ასევე მნიშვნელოვანია მისი როლი ქვეყანაში სიღარიბის მასშტაბების შემცირებასა და საერთოდ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებაში, სოციალური დაძაბულობის ხარისხის შემცირებაში;
- ✓ შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული პრობლემების დაძლევის მიზნით აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასთან ერთად სათანადო ყურადღება მიექცეს სოციალური უსაფრთხოების და სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დაცვას. საბოლოო ჯამში კი უმუშევრობის შემცირება, ეფექტიანი დასაქმების მიღწევა, ღირსეული შრომის პირობებით უზრუნველყოფა, მოსახლეობისათვის ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი განათლების, ჯანდაცვისა და საბაზისო სოციალური უზრუნველყოფის სისტემების ფორმირება უნდა გახდეს მიგრაციული ნაკადების ნორმალიზაციის საფუძველი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვაძე ი. შრომითი მიგრაციის გავლენა შრომის ბაზრის მდგომარეობის მახასიათებელ ინდიკატორებზე. მიგრაცია **N6**, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2013.
2. არჩვაძე ი. შრომითი მიგრანტების მიერ თანხების რეპატრიაციისა და მასშტაბების შესახებ. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
3. ბუნტური გ. საქართველოს მიგრაციული პორტრეტი 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებით. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2017
4. ზუბიაშვილი თ. მიგრაციული პროცესები საქართველოში სსრკ დაშლის წინა პერიოდში, მიგრაცია **N4**, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, „უნივერსალი“, თბილისი, 2010
5. ზუბიაშვილი თ. საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია გლობალიზაციის ეპოქაში. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. თავი 7. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
6. ილია II, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი. საკვირობო ქადაგება. ჟურნალი „საპატრიარქოს უწყებანი“ **N11**, 711, 20-26 მარტი, 2014
7. ილია II, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი. ჟურნალი „საპატრიარქოს უწყებანი“ **N37(826)**, 1-6 დეკემბერი, 2016
8. პაპავა ვ. თუ ეკონომიკური ზრდაა, სად გარბის მოსახლეობა?!. <http://bfm.ge/lado-papava-tu-ekonomikuri-zrdaa-sad-garbis-mosakhleoba/>, ნანახია 05.2019
9. პაპავა ვ., ჭარაია ვ. კორონომიკური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკის ზოგიერთი გამოწვევა. ექსპერტის აზრი. **N136**. საქართველოს სტატისტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, 2020
10. პაპავა ვ. კორონომიკა და ეკონომიკა კრიზისის წინაშე. 21.03.2020. <https://for.ge/view/182671/koronomika-da-ekonomika-krizisis-winaSe.html>;
11. სულაბერიძე ა. მიგრაციის სტატისტიკური აღრიცხვის მეთოდოლოგიური პრობლემები და მისი შედეგი საქართველოში. ჟურნალი „მიგრაცია“, **N8**. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

- სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი. თბილისი, „უნივერსალი“, თბილისი, 2017
12. სულაბერიძე ა. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. შესავალი. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
 13. სილაგაძე ა., ათანელიშვილი თ., სილაგაძე ნ. პოსტსაბჭოური მიგრაციისა და უმუშევრობის ზოგიერთი ტენდენცია. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მოამბე. ტ.14. N1. 2020
 14. ტუხაშვილი მ. „აუცილებელია საქართველოს შრომის ბაზრისა და მიგრაციის კომპლექსური შესწავლა“, ჟურნალი „მიგრაცია“ N2, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2008
 15. ტუხაშვილი მ. საქართველოს შრომითი პოტენციალი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1998
 16. შელია მ. ქალთა შრომითი ემიგრაცია საქართველოდან. ჟურნალი „მიგრაცია“ N8. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი, თბილისი, „უნივერსალი“, 2017
 17. შელია მ. საქართველოს ქალთა შრომითი ემიგრაციის თავისებურებანი. მოსახლეობის მიგრაციის აქტუალური პრობლემები საქართველოში. კოლექტიური მონოგრაფია. თავი 3. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი. გამომცემლობა „ზენაარი“. თბილისი, 2018
 18. შენგელია თ. გლობალური ეკონომიკური რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება. რეფერირებადი და რეცენზირებადი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, „Economics and Business“, ტომი 12, N2, 2020წ. <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=ge>
 19. წულაძე გ., წიკლაური შ. „გარე მიგრაცია-საქართველოს მოსახლეობის ფორმირების კომპონენტი (1960-2035წ.)“, მიგრაცია N2, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი, „უნივერსალი“, 2008
 20. ჭელიძე ნ. დაბრუნებულ მიგრანტთა სოციალურ-ეკონომიკური რეინტეგრაცია საქართველოში. ჟურნალი „მიგრაცია“ N7. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მიგრაციის კვლევის ცენტრი. თბილისი, „უნივერსალი“, 2016.
 21. ჭელიძე ნ. საქართველოს მოსახლეობის გარე შრომითი მიგრაცია, თსუ, „ცოდნის წყარო“, 2000.

22. ჯიბუტი მ. პოლიტიკონომიის ვირუსული ვარიაციები. რეფერირებადი და რეცენზირებადი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, “Economics and Business” ტომი 12, N2, 2020 გვ.37. <http://eb.tsu.ge/?cat=numer&leng=ge>
23. შაკერტი რაღვ, სუმბაძე ნანა. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების ანალიზი გენდერულ ჭრილში. 1.- Gender_GEO_print-F_0.pdf (geostat.ge)
24. შაკერტი რაღვ. მოსახლეობის დინამიკა საქართველოში. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებზე დაფუძნებული მიმოხილვა. 3. Population Dynamics _GEO-Print_F.pdf (census.ge);
25. Kharashvili E., Natsvlishvili I. Impact of International Educational Migration In The Context Of Globalization Of Higher Education (Case Of Georgia). https://iased.org/concrete3/paper_detail.php?paper_id=73405. 2019. ISBN: 978-84-09-12031-4.
26. Tukhashvili M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M. Emigration Intentions of Students of Higher Education Institutions of Georgia (Examples From Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). European Journal of Humanities and Social Sciences. Scientific journal. Vienna. Premier Publishing. №3, 2018. p.132-140. ISSN 2414-2344. <https://ppublishing.org/journals/769/>
27. Tukhashvili. M., Shelia M. The impact of labor emigration on the demographic and economic development of Georgia in the post-Soviet period. 2012. <http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-29.pdf>
28. Shelia, M. Employers Demand on Labour Force in Georgia s Big Cities. Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences. Cambridge Scholars Publishing, 2014/UK
29. Shelia M. Reproductive Behavior of Students in Georgia. Демографія та соціальна економіка, 2018. №2(33); http://dse.org.ua/arhcive/33/33_7en.html;
30. Кутелия Б.Н., Меладзе Г.Г., Цуладзе Г.Е. Эмиграция из Грузии в постсоветский период //Социологический журнал. 1997. № 4. с.186-191. Эмиграция из Грузии в постсоветский период //Социологический журнал (fnisc.ru);
31. Меладзе Г.Г., Кутелия Б.Н. Внешняя миграция в Грузии, 1996–2001 годы. Xreferat.ru;
32. Царцидзе М. Лацабидзе Н. Структурные и отраслевые особенности рынка труда и занятости населения в Грузии. Structural and sectoral features of the labor market and employment in the Georgia. Social and labor research. 2020; 38(1):153-163. DOI: 10.34022/2658-3712-2020-38-1-153-163. “Социально-трудовые исследования”. Научно-практический журнал. с.153-163. <https://www.vcot.info/magazine>

საკანონმდებლო-ნორმატიული აქტები

1. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრს შორის თანამშრომლობის შესახებ. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი. 30.01.2014. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
2. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N352 „მიგრაციის მონაცემთა ერთიანი ანალიტიკური სისტემის ფორმირების და ადმინისტრირების წესის დამტკიცების თაობაზე“. საქართველოს მთავრობა, 17.07.2015. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
3. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N622 „საქართველოს 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 18.12.2015. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
4. საქართველოს კანონი N3418 „შრომითი მიგრაციის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი, 05.07.2018. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
5. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N810 „საქართველოს 2021-2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“. საქართველოს მთავრობა, 30.12.2020. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge
6. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №199 „საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიისა და საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიის რეალიზაციის 2015-2018 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, 02.08.2013. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, www.matsne.gov.ge

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge;

საქართველოს ეროვნული ბანკი. www.nbg.ge.

საქართველოს მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის სიღრმისეული ანალიზი, www.geostat.ge

Murman Tsartsidze

Doctor of Economics

Associate Professor Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Economics and Business

Natela Latsabidze

PhD in Economics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Head of the

Department of Personnel Management,

Peculiarities of Labor Migration in the Current Global Crisis in Georgia (Abstract)

In the context of the global pandemic crisis, when it became difficult to ensure the stable economic development of the country and the improvement of the living standards of the population, specifically, the research of problems related to labour emigration acquired more urgency in migration processes. Labour emigration is a socio-economic phenomenon of a global nature and it become a significant challenge for Georgia during several decades. In scientific publications on migration, it is always emphasized that high levels and scale of labour emigration in addition to the negative consequences it also has some positive impact on the country's economy, which firstly reflected in the income and living standards of the population on the depth and scale of poverty.

In the paper is analysed the peculiarities of labour emigration in Georgia, causes and factors affecting the current global pandemic. The research identifies those key factors, which at the current stage, are stimulating the growth of labour emigration. Evaluated for this event positive and negative sides.

Based on the results of the research, the paper concludes the main conclusions and recommendations, whose implementation in the near future will contribute to the effective regulation of migration processes, improving the quality of working life and ultimately raising the living standards of the population.

Key words: *Labour market, labour migration, emigration, global crisis, economic development.*